

МІНІСТЕРСТВО ОБОРОНИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ОБОРОНИ УКРАЇНИ
імені ІВАНА ЧЕРНЯХОВСЬКОГО

КУЗІНА ВІКТОРІЯ ДМИТРІВНА

УДК: 159.9.943 (477) (043.3)

**ПЕРФЕКЦІОНІЗМ ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ
ІДЕНТИЧНОСТІ ОФЦЕРА ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ**

19.00.09 – психологія діяльності в особливих умовах

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата психологічних наук

Київ – 2018

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Інституті психології імені Г. С. Костюка НАПН України, лабораторія психології особистості імені П. Р. Чамати

Науковий керівник:

доктор психологічних наук, професор **Осьодло Василь Ілліч**, Національний університет оборони України імені Івана Черняховського, гуманітарний інститут, начальник

Офіційні опоненти:

доктор психологічних наук, професор **Лефтеров Василь Олександрович**, Національний університет «Одеська юридична академія», кафедра соціології та психології, завідувач;

кандидат психологічних наук, доцент **Мілорадова Наталя Едуардівна**, Харківський національний університет внутрішніх справ, кафедра педагогіки та психології, професор

Захист відбудеться «27» грудня 2018 р. о 15 год. 00 хв. на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.709.05 у Національному університеті оборони України імені Івана Черняховського за адресою: 03049, м. Київ-49, проспект Повітрофлотський, 28

З дисертацією можна ознайомитися на офіційному сайті <http://nuou.org.ua> та в бібліотеці Національного університету оборони України імені Івана Черняховського за адресою: 03049, м. Київ-49, проспект Повітрофлотський, 28

Автореферат розісланий «26» листопада 2018 року

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

О. Ф. Хміляр

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. У сучасних умовах реформування та розвитку сектору безпеки і оборони держави все більше уваги приділяється проблемам підвищення рівня професіоналізації, стимулювання особистісного удосконалення, забезпечення особистісно-професійного зростання офіцерського корпусу. Існуючі виклики та загрози висувають нові, підвищені вимоги як до змісту та напрямів військово-професійної діяльності з урахуванням специфічних особливостей функціонування військової організації, так і особистісних характеристик офіцерів Збройних Сил (ЗС) України. Стратегічним оборонним бюлетенем України, введеним у дію Указом Президента України від 6 червня 2016 року № 240/2016, однією зі стратегічних цілей визначено професіоналізацію сил оборони та створення необхідного військового резерву з метою комплектування ЗС України професійно підготовленими, мотивованими військовослужбовцями, здатними якісно вирішувати складні військово-професійні завдання у мирний час та особливий період. Державна програма розвитку ЗС України на період до 2020 року, затверджена Указом Президента України від 22 березня 2017 року № 73/2017, передбачає професіоналізацію особового складу, у тому числі наукових та науково-педагогічних кадрів, на основі передових методик підготовки.

Для виконання поставлених державою завдань сучасний офіцер повинен мати високий рівень кваліфікованості, сумлінність, бути результативним, повністю відданим військовій справі, ототожнювати себе з військовою організацією в цілому. Саме тому дослідження індивідуально-психологічних якостей та особистісних рис, які зумовлюють якісне виконання офіцером функціональних завдань за призначенням, набуває особливої актуальності нині, у період важливих суспільно-історичних перетворень в Україні та світі.

Важливе значення у структурі особистості офіцера мають перфекціоністські настанови, відображені у прагненні відповідати високим стандартам військово-професійної діяльності, функціональної результативності та постійного особистісно-професійного самовдосконалення. Розбіжності в поглядах учених щодо структури перфекціонізму (Т. Грубі, І. Гуляс, Л. Данилевич, О. Кононенко, О. Лоза, Р. Слейні, Х. Стампф, Г. Флетт, Р. Фрост, М. Холендер, П. Х'юїтт, Г. Чепурна) та його дихотомічного впливу на особистість (Н. Гаранян, Є. Ільїн, Дж. Ешбі, О. Золотарьова, А. Пахт, Л. Террі-Шорт, Д. Хамачек, А. Холмогорова, Т. Юдеєва) ускладнюють наявні суперечності щодо з'ясування меж його позитивних та негативних характеристик, екстраполяції результатів досліджень на військово-професійну діяльність та вибору релевантного діагностичного інструментарію за психотехнічними характеристиками.

Водночас військова служба як особливий вид професійної діяльності, потребує від офіцера усвідомлення важливості покладених на нього завдань та високої відповідальності за якість виконання функціональних обов'язків, що передбачає сформованість смислових і регуляторних основ військово-професійної діяльності, професійної ідентичності через розвинену рефлексію себе як військового професіонала, професійну самооцінку та самоствавлення, функціонально-рольову поведінку, повноцінну інтеграцію у військово-професійне середовище.

У психологічній науці достатньо уваги приділено дослідженню процесу й детермінант самопізнання та ідентифікації особистості (Б. Ананьєв, О. Бондаренко, І. Данилюк, Е. Еріксон, А. Коваленко, І. Кон, О. Леонт'єв, Б. Ломов, С. Рубінштейн, В. Столін), професійної самосвідомості (М. Боришевський, В. Бочелюк, Л. Карамушка, Г. Ложкін, С. Максименко, Дж. Мід, В. Рибалка, М. Савчин, Г. Теджфел, Н. Чепелева), професійного становлення та професійної ідентичності (Г. Балл, Н. Волянчук, Е. Зеєр, Є. Клімов, О. Кокун, С. Максименко, В. Медведєв, В. Осьодло, Ю. Повар'янов, М. Пряхніков, О. Чебикін, Л. Шнейдер). Втім, незважаючи на наявність значної кількості досліджень військово-професійної діяльності, ролі в ній індивідуально-психологічних особливостей офіцера (Н. Агаєв, В. Алещенко, В. Барко, С. Василенко, В. Вінтоняк, М. Корольчук, В. Лефтеров, Г. Ложкін, Н. Мілорадова, С. Миронець, В. Невмержицький, В. Осьодло, О. Сафін, В. Стасюк, О. Тімченко, М. Томчук, О. Хайрулін) феномен перфекціонізму ще не став предметом самостійного дослідження як з позиції його сутнісних характеристик, так і конструктивного та/або деструктивного впливу на особистісно-професійний розвиток офіцера та його професійну ідентифікацію.

Прагнення офіцера до надмірної досконалості, встановлення зависоких особистих та професійних еталонів може виявлятися у формі ірраціональних переконань, дисфункційних установок, фіксації у свідомості неуспіху та помилок, зниженні професійної мотивації, призводити до зміни професійної ідентичності. На сьогодні ЗС України потребують збалансованих, виважених, максимально ефективних управлінських рішень військових керівників, що мають базуватися на професійній суб'єктній позиції, міцній професійній ідентичності, релевантних існуючим загрозам суверенітету, незалежності та територіальної цілісності України.

Отже, актуальність порушеного питання, його недостатня розробленість у сучасній психологічній теорії та практиці й окреслені суперечності зумовили вибір теми дисертаційного дослідження – *«Перфекціонізм як чинник розвитку професійної ідентичності офіцера Збройних Сил України»*.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до плану науково-дослідної роботи лабораторії психології особистості імені П. Р. Чамати Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України «Психологічні технології самодетермінації розвитку особистості» (державний реєстраційний номер 0116U004812).

Тему дисертації затверджено на засіданні вченої ради Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України (протокол № 11 від 24 листопада 2016 року) та погоджено в бюро Міжвідомчої ради з координації наукових досліджень у галузі освіти, педагогіки і психології Національної академії педагогічних наук України (протокол № 2 від 28 березня 2017 року).

Об'єкт дослідження – професійне становлення особистості.

Предмет дослідження – структурні та змістові особливості впливу перфекціонізму офіцера Збройних Сил України на розвиток його професійної ідентичності.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та емпірично дослідити психологічні особливості впливу перфекціонізму офіцера на розвиток його професійної ідентичності під час військово-професійної діяльності.

Відповідно до мети визначено такі **завдання дослідження**:

1. Проаналізувати стан дослідження феномену перфекціонізму як особистісної риси офіцера Збройних Сил України в сучасній науці, визначити його змістові характеристики.

2. На основі аналізу наукових джерел узагальнити теоретичні підходи до проблеми дослідження професійної ідентичності офіцера під час військово-професійної діяльності.

3. Обґрунтувати і розробити методикку дослідження та емпірично виявити вплив змістових характеристик перфекціонізму на розвиток професійної ідентичності офіцера під час військово-професійної діяльності.

4. Розробити програму професійно-психологічного тренінгу розвитку конструктивного перфекціонізму та професійної ідентичності офіцера Збройних Сил України, визначити її ефективність.

Теоретико-методологічну основу дослідження становлять концептуальні положення щодо взаємозумовленості внутрішніх і зовнішніх компонентів психологічного ресурсу в детермінації особистісно-професійного розвитку людини (Г. Балл, О. Бондаренко, Г. Костюк, С. Максименко, В. Осьодло, В. Татенко та ін.); ролі суб'єктного досвіду та самодетермінації в активності людини (О. Лактіонов, С. Максименко, О. Саннікова, Т. Титаренко, О. Чебикін та ін.); засади активних форм групової психологічної роботи (Т. Альберт, К. Роджерс, К. Рудестам, К. Фопель, М. Форверг, Т. Яценко та ін.).

Методи дослідження. Для вирішення поставлених завдань було використано комплекс взаємопов'язаних теоретичних, емпіричних і статистичних методів, а саме:

теоретичні – аналіз, синтез, порівняння, класифікація, узагальнення та систематизація теоретичних засад і сутності основних понять дослідження; узагальнення теоретичних підходів дослідження перфекціонізму та професійної ідентичності особистості офіцера у професійному середовищі;

емпіричні – експеримент (констатувальний – для визначення показників та взаємозв'язків змістових характеристик перфекціонізму та професійної ідентичності офіцерів; формувальний – для здійснення коригуючого впливу показників перфекціонізму та професійної ідентичності офіцерів засобами професійно-психологічного тренінгу; контрольний – для перевірки ефективності розробленої тренінгової програми), психодіагностичні – опитування, анкетування, оцінка результатів діяльності, тестування (з використанням методик: «Багатовимірна шкала перфекціонізму» П. Х'юїтта і Г. Флетта – для виявлення рівня прояву та співвідношення компонентів перфекціонізму, «Шкала перфекціоністської самопрезентації» в адаптації О. Золотарьової – для визначення структури перфекціоністської самопрезентації, «Опитувальник перфекціонізму» Н. Гаранян і А. Холмогорової в адаптації Т. Завади – для виявлення структури перфекціонізму, «Професійна затребуваність особистості» Є. Харитонової, Б. Ясько – для визначення виразності компонентів професійної затребуваності, «Опитувальник стилів ідентичності» М. Берзонскі в адаптації О. Белинської та І. Броніна – для визначення стилів ідентичності, «Дослідження самооцінки за методикою Дембо-Рубінштейн у модифікації А. Прихожан» в адаптації В. Осьодла – для вивчення компонентів

професійного «Я-образу», Методика «Мотивація успіху і страх невдачі» А. Реана – для виявлення мотиваційної тенденції досягнення, Розв’язування професійно-зумовлених задач – для визначення професійної компетентності та ефективності й результативності досліджуваних офіцерів);

статистичні – методи описової статистики, одновибірковий критерій Колмогорова-Смірнова, *t*-критерій Стьюдента для незалежних вибірок, кореляційний аналіз, регресійний аналіз. Математичну обробку отриманих даних, побудову графіків, діаграм і гістограм виконано на базі стандартизованих пакетів комп’ютерних програм: Microsoft Office Excel 2007, IBM SPSS Statistics – 21.0.

Експериментальна база дослідження. Дослідження проводилося на базі Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського, у якому брали участь 198 офіцерів-слухачів, серед них 135 офіцерів Сухопутних військ, 42 офіцери Повітряних сил, 21 офіцер Військово-Морських сил ЗС України.

Наукова новизна результатів дослідження полягає в тому, що:

вперше:

обґрунтовано й експериментально перевірено залежність ступеня розвитку професійної ідентичності офіцера від рівня прояву його перфекціонізму на основі розробленої моделі за когнітивно-рефлексивним, суб’єктно-особистісним, операційно-регуляційним, результативно-діяльнісним критеріями;

виявлено специфіку взаємозв’язків психологічних характеристик структури перфекціонізму особистості офіцера з особливостями його професійної ідентичності, які відображаються в інформаційному, нормативному та дифузному стилях;

розроблено програму професійно-психологічного тренінгу розвитку конструктивного перфекціонізму та професійної ідентичності офіцерів;

удосконалено:

критерії та показники дослідження змістових характеристик перфекціонізму як чинника розвитку професійної ідентичності офіцера, які конкретизовано за показниками перфекціонізму орієнтованого на себе, адресованого іншим, соціально приписаного, демонстрування досконалості, професійних домагань та вимог до себе, стандартів діяльності, мотивації досягнення, професійної затребуваності, професійної обізнаності, професійної належності й самоствавлення, професійного «образу-Я», стилю професійної ідентичності та прихильності (відданості);

комплекс психодіагностичних методик дослідження змістових характеристик перфекціонізму особистості офіцера та ступеня розвитку його професійної ідентичності;

набули подальшого розвитку

теоретичні положення про структуру та змістові характеристики перфекціоністських настанов і професійної ідентичності офіцера, які доповнено такими важливими характеристиками, як професійні компетентність та авторитет, професійні результативність та ефективність, функціонально-рольова поведінка, уміння розв’язувати професійно зумовлені задачі, що виявляються у специфічних умовах виконання військово-професійних завдань.

Практичне значення результатів дослідження полягає в можливості за їх допомогою вивчати і прогнозувати особливості військово-професійного

становлення офіцерів в особливих умовах діяльності. Виявлені специфічні взаємозалежності перфекціоністських настанов та стилів професійної ідентичності досліджуваних можуть бути використані як підґрунтя для проведення діагностичної, психопрофілактичної та психокорекційної роботи, що сприятиме формуванню професійної суб'єктної позиції, досягненню ідентичності офіцерів у процесі виконання професійної діяльності.

Застосування програми професійно-психологічного тренінгу розвитку конструктивного перфекціонізму та професійної ідентичності офіцерів дає змогу сформуванню у них реалістичні стандарти та конструктивні вимоги до себе й оточення, навички ефективної професійно-рольової взаємодії, особистісно-професійної рефлексії, диференційований професійний «Я-образ», професійну ефективність, почуття самодетермінації особистісно-професійного розвитку, професійної причетності, здатність вибудовувати, оцінювати та коригувати шляхи досягнення бажаного професійного майбутнього.

Результати дисертаційного дослідження **впроваджено** в освітній процес Харківського національного університету внутрішніх справ (акт № 659 від 14.08.2018); Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського (акт № 182/158 від 21.08.2018); Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка (акт № 39 від 27.08.2018).

Особистий внесок здобувача. У науковій статті [3], виконаній у співавторстві з В. Осьодлом, здобувачка розглянула психологічні особливості впливу неконструктивного перфекціонізму на розвиток рівнів професійної ідентичності особистості офіцера.

Апробація результатів дослідження. Основні положення і результати дослідження було оприлюднено в доповідях на наукових, науково-практичних конференціях та семінарах:

міжнародних – «Військова психологія у вимірах війни і миру: проблеми, досвід, перспективи» (Київ, 10–11 лютого 2017 р.); «Сучасні тенденції та перспективи розвитку фізичної підготовки та спорту у Збройних Силах України, правоохоронних органів, рятувальних та інших спеціальних служб на шляху до євроатлантичної інтеграції України» (Київ, 29–30 листопада 2017 р.); «Військова психологія у вимірах війни і миру: проблеми, досвід, перспективи», (Київ, 2–3 березня 2018 р.); «Організаційна та економічна психологія в Україні: сучасні проблеми та перспективи розвитку», (Київ, 12–13 квітня 2018 р.); «Соціально-психологічні технології розвитку особистості» (Херсон, 19–20 квітня 2018 р.); «Філософсько-соціологічні та психолого-педагогічні проблеми підготовки особистості до виконання завдань в особливих умовах», (Київ, 7 червня 2018 р.);

всеукраїнських та міжвідомчих – «Психологія діяльності в особливих умовах: стан, проблеми, перспективи» (Черкаси, 22 лютого 2017 р.); «Сучасний стан психологічного забезпечення професійної діяльності сил охорони правопорядку» (Харків, 29 вересня 2017 р.); «Національна безпека України: актуальні проблеми та шляхи їх вирішення» (Одеса, 24 листопада 2017 р.); Науково-практичному круглому столі «Сучасні виклики психологічного та соціологічного забезпечення діяльності правоохоронних органів і військових формувань. 170 років Одеської школи права 20-річчя Національного університету «Одеська юридична академія» (Одеса, 14

грудня 2017 р.); Всеукраїнському науково-практичному круглому столі «Актуальні проблеми психологічної та соціальної адаптації в умовах кризового суспільства», (Ірпінь, 6 березня 2018 р.).

Результати дисертаційного дослідження обговорювалися на засіданнях лабораторії психології особистості імені П. Р. Чамати Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України (2016–2018).

Публікації. Зміст і основні результати дослідження відображено в 17 публікаціях, серед яких: 7 статей у наукових фахових психологічних виданнях України (з них 3 – у наукометричних виданнях), 1 стаття в науковому журналі, що входить до міжнародних наукометричних баз, 9 – у збірниках тез доповідей на наукових конференціях.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел (285 найменувань, із них 46 – іноземною мовою), 6 додатків на 41 сторінці. Загальний обсяг дисертації становить 243 сторінки, основний текст роботи наведено на 160 сторінках. Робота проілюстрована 14 таблицями та 7 рисунками.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У *вступі* обґрунтовано актуальність теми дослідження, ступінь розробленості проблеми, її зв'язок із науковими програмами, планами, темами, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет і методи дослідження, розкрито наукову новизну і практичну значущість дослідження, наведено відомості про апробацію результатів дослідження та їх впровадження, а також про публікації, структуру та обсяг дисертації.

У *першому розділі* – «**Теоретико-методологічні засади дослідження перфекціонізму як чинника розвитку професійної ідентичності офіцера Збройних Сил України**» проведено теоретико-методологічний аналіз перфекціонізму як особистісної риси офіцера та його впливу на розвиток професійної ідентичності в особливих умовах військово-професійної діяльності.

За результатами теоретичного аналізу досліджень у межах персонологічного (А. Адлер, О. Феніхель, З. Фрейд), психоаналітичного (А. Пахт, Л. Сільверман, М. Холлендер), когнітивно-біхевіористичного (Г. Флетт, Р. Фрост, Г. Флетт, П. Х'юїтт, Д. Хамачек), типологічного (Н. Гаранян, Т. Грубі, І. Гуляс, Л. Данилевич, Є. Ільїн, О. Кононенко, О. Лоза, Т. Юдєєва) підходів визначений дуалізм розуміння феномену перфекціонізму як потенційної сили, що породжує невротичну дезадаптацію, інтенсивну фрустрацію та безсилля, і при цьому конструктивну задоволеність результатами діяльності і творчі досягнення, що залежать від рівня розвитку та індивідуального стилю життєдіяльності особистості.

Перфекціонізм офіцера розглянуто як багатовимірний особистісний конструкт, що поєднує індивідуально-психологічні якості та особистісні характеристики, які детермінують встановлення занадто високих особистісних стереотипів та стандартів військово-професійної діяльності, прагнення до найвищої досконалості та досягнення результатів відповідно до прийнятого зовнішнього еталонного зразка. Перфекціонізм може виявлятися у формі ірраціональних переконань або дисфункційних установок, зосередженні на реальних і минулих

помилках, схильності до генералізації життєвих стандартів. Такі деструктивні особливості прояву перфекціонізму в індивідуально-психологічних якостях та їх вплив на особистість офіцера негативно позначаються на ефективності його повсякденної діяльності, загрожують професійному довголіттю.

Проаналізовано дослідження поняття ідентичності за психоаналітичним (Е. Еріксон, Дж. Марсія, А. Уотерман, М. Берзонскі), символічним інтераціоналізмом (Е. Гоффман, Ш. Струкер, Ю. Хабермас), біхевіористичним (ситуативним) (М. Шериф, Д. Кемпбелл), когнітивно-орієнтованим (Дж. Брейкуел, Г. Теджфел, Дж. Тернер), екзистенційно-гуманістичним (Е. Фромм, К. Роджерс) підходами, в контексті досліджень самосвідомості (М. Боришевський, І. Кон, В. Столін, П. Чамата, Н. Чепелева) та самовизначення особистості (К. Абульханова, Л. Виготський, С. Рубінштейн та ін.).

Професійну ідентичність офіцера розглянуто на основі провідних досліджень (А. Борисюк, Г. Балл, Е. Зеєр, Є. Клімов, Г. Ложкін, С. Максименко, Н. Мілорадова, В. Осьодло, Ю. Поварьонков, Л. Шнейдер) як багатовимірний інтегративний психологічний феномен, що є результатом процесу усвідомленого ототожнення себе з професією офіцера та військово-професійним середовищем, веде до самостійного вибудовування свого військово-професійного майбутнього. Досягнута професійна ідентичність офіцера передбачає розвинене відчуття професійної компетентності, самоефективності, усвідомлену інтеграцію у військово-професійне середовище та оволодіння смислами військово-професійної діяльності. Сформована у процесі професійного розвитку як одна із важливих характеристик становлення особистості військового професіонала, суб'єкта військово-професійної діяльності, професійна ідентичність розкривається у разі досягнення визначеної та цілісної професійної суб'єктної позиції, характеризує завершеність ототожнення офіцером себе з професією.

Проведений аналіз показує зумовленість процесу професійної ідентифікації особистості офіцера його перфекціоністськими настановами. Розвиток професійної ідентичності офіцера з високим рівнем деструктивного перфекціонізму, як носія розбіжностей між актуальним та ідеальним професійними «Я-образами», між реальним рівнем цілей і високими ідеалами може відобразитися у зниженій самооцінці, розвинених мотивації уникнення невдач та ситуативній тривожності, неузгодженості між домаганнями та оцінкою власних можливостей, нереалістичних вимогах до себе й колег. Означене закладає необхідну теоретико-методологічну базу для подальшого вивчення впливу перфекціонізму офіцера на розвиток його професійної ідентичності в особливих умовах.

У другому розділі – **«Емпіричне дослідження перфекціонізму як чинника розвитку професійної ідентичності офіцера Збройних Сил України»** обґрунтовано організаційно-методичні засади емпіричного дослідження, визначено основні етапи, обґрунтовано репрезентативність вибірки досліджуваних, комплекс психодіагностичних методик дослідження перфекціонізму як чинника розвитку професійної ідентичності офіцера.

Загальна схема емпіричного дослідження передбачала з'ясування змістових характеристик перфекціонізму та професійної ідентичності офіцера за показниками виокремлених критеріїв та розроблення на цій основі програми професійно-

психологічного тренінгу розвитку конструктивного перфекціонізму та професійної ідентичності.

Дослідження проведено протягом 2016–2018 рр., у ньому брали участь 198 офіцерів-слухачів Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського всіх видів ЗС України у званні від капітана до полковника. Вікові межі становили від 27 до 42 років.

Дослідження показників перфекціонізму як особистісної риси офіцера та його професійної ідентичності було проведено на основі розробленої моделі їх взаємозв'язку за когнітивно-рефлексивним, суб'єктно-особистісним, операційно-регуляційним, результативно-діяльним критеріями (рис. 1).

Рис. 1. Модель взаємозв'язку перфекціонізму та професійної ідентичності офіцера

Оцінювання емпіричних показників *перфекціонізму офіцерів* дало змогу диференціювати групи офіцерів з різними рівнями його прояву: 1-ша група – високий рівень (ВР) – 46 осіб (23,2%), 2-га група – середній рівень (СР) – 93 особи (46,9%), 3-тя група – низький рівень (НР) – 59 осіб (29,9%). Показники прояву перфекціонізму (орієнтованого на себе, адресованого іншим, соціально приписаного) мають специфічні співвідношення (рис. 2).

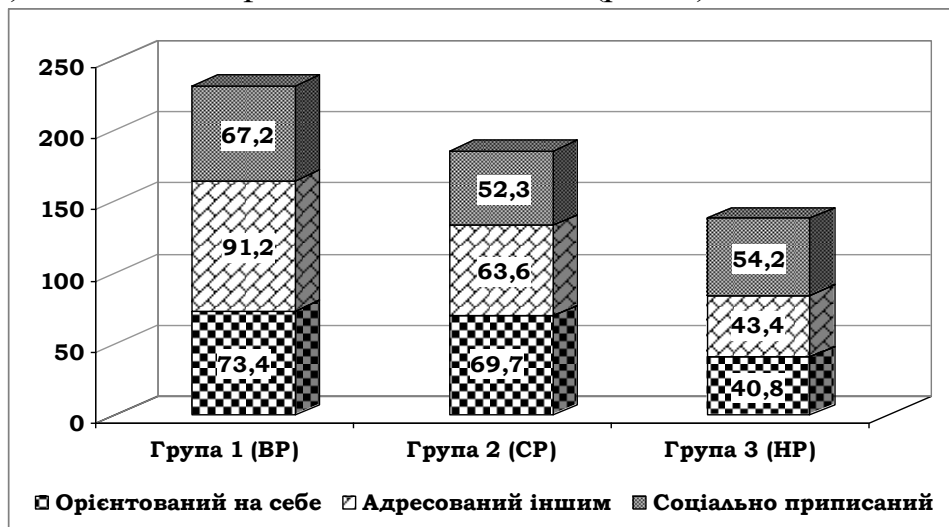

Рис. 2. Співвідношення компонентів у виявлених профілях перфекціонізму в офіцерів

Для *офіцерів 1-ї групи* (з ВР перфекціонізму) характерні виразні високі особистісні стандарти, вимогливість до себе, орієнтація на «найбільш успішних»

колег по службі, постійне порівняння себе з ними, зосередження уваги на власних невдачах і помилках. Для них властиві висування високих вимог до навколишніх людей та одночасна схильність розцінювати вимоги, висунуті до них навколишніми людьми, колегами як завищені й нереалістичні. Для них характерні прагнення здаватися бездоганними в очах навколишніх людей, викликати своєю досконалістю їх повагу, поводитися таким чином, щоб приховати власну недосконалість від інших.

У офіцерів 2-ї групи (з СР перфекціонізму) менш виразні є вимоги до себе, вони можуть відчувати певні сумніви та вагання під час виконання завдань у повсякденній діяльності, чутливі до критики командирів та колег, менше відчувають задоволення від результатів власної військово-професійної діяльності. Для них характерне прагнення приховати власну недосконалість.

У офіцерів 3-ї групи (з НР перфекціонізму) проявляються нижчі вимоги і до себе, і до колег, прагнення уникнути визнання власної недосконалості перед іншими. Нерівномірний розподіл компонентів перфекціонізму показує різну диференційованість їх складових у цілісному профілі. За однакової виразності загального перфекціонізму можуть складатися різні профілі перфекціонізму (орієнтованого на себе, орієнтованого на інших і соціально приписаного).

Проведений аналіз дав змогу визначити особливості співвідношення стильових особливостей професійної ідентичності офіцерів з різними рівнями розвитку перфекціонізму (рис. 3).

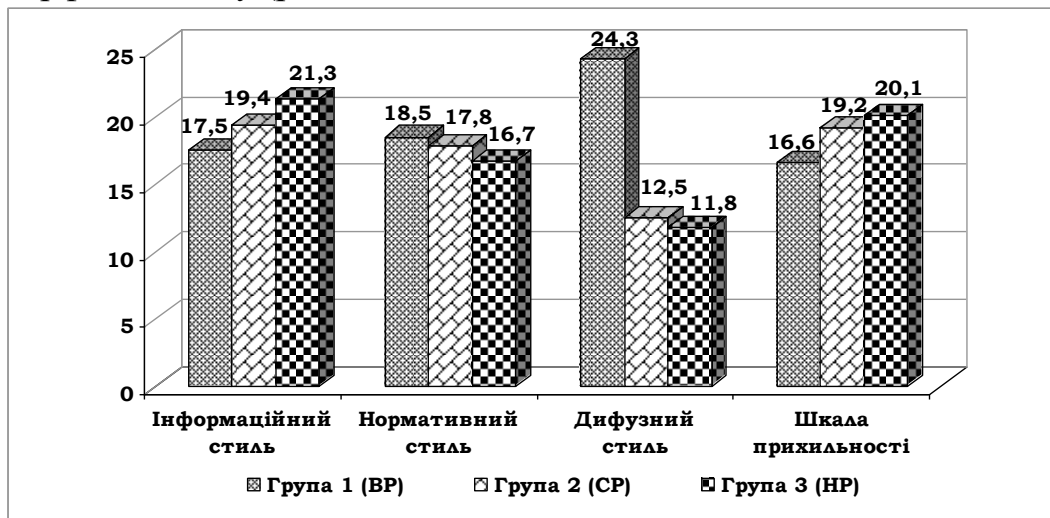

Рис. 3. Прояви стилів професійної ідентичності офіцерів

Виявлено, що для офіцерів 1-ї групи (ВР) найбільш виразним є дифузний стиль професійної ідентичності (прийняття рішень на ходу, їх відкладання на невизначений час), меншою мірою – нормативний стиль (прагнення дотримуватися традицій, групових норм, приймати соціально бажані варіанти рішень). Для офіцерів 2-ї групи (СР) характерні інформаційний (прагнення отримувати максимум інформації в ситуації наявного вибору, важливість мети для себе) та нормативний стилі, а для 3-ї групи (НР) – інформаційний стиль професійної ідентичності у поєднанні з більш впевненим та виваженим вибудовуванням поведінки у професійному середовищі.

Ідентифікаційні характеристики офіцерів 1-ї та 2-ї груп доповнюють невпевненість у діяльності та мотивація уникнення невдачі у поєднанні з прискіпливістю до деталей, що в умовах обмеженого часу позбавляє можливості показати вищий результат. Офіцери 3-ї групи більш орієнтовані на успіх, професійні досягнення, здатні обрати більш ефективні й адекватні ситуації засоби і способи їх реалізації, готові ставити перед собою довгострокові, проміжні й близькі цілі, визначати стратегію і тактику їх досягнення.

За шкалою «прихильності», що відображає ступінь схильності офіцерів дотримуватися своїх поглядів або, навпаки, постійно їх змінювати, найвиразнішими виявилися показники в офіцерів 2-ї та 3-ї груп. Офіцери 1-ї групи показали значно нижчі результати і відповідно низьку здатність дотримуватися стабільної лінії поведінки.

Результати кореляційного аналізу показали наявність значущих зв'язків між змістовими характеристиками перфекціонізму офіцерів та стильовими особливостями їх професійної ідентичності (табл. 1).

Таблиця 1

Кореляційні зв'язки змістових характеристик перфекціонізму та професійної ідентичності офіцерів

Показники перфекціонізму / професійної ідентичності	Стилі професійної ідентичності		
	Інформаційний	Нормативний	Дифузний
Перфекціонізм, орієнтований на себе	0,506*	0,732**	–
Перфекціонізм, адресований іншим	–	0,548*	0,729**
Соціально приписаний перфекціонізм	0,669**	–	–
Інтегральний рівень перфекціонізму	–	0,527*	0,695**
Демонстрування досконалості	–	0,581*	0,682**
Поведінковий непряв недосконалості	0,673**	–	0,518*
Вербальний непряв недосконалості	0,486*	–	–

* Кореляція значуща на рівні 0,05 (двостороння).

** Кореляція значуща на рівні 0,01 (двостороння).

Високий рівень перфекціонізму зумовлює розвиток дифузного стилю професійної ідентичності та деякою мірою нормативного стилю, орієнтованість викликати своєю досконалістю повагу оточення та колег, що зміщує акцент з внутрішньої мотивації діяльності на зовнішню. Деструктивне прагнення дотримуватися надмірно високих стандартів, встановлювати занадто високі особисті стереотипи досягнень перешкоджає розвитку, активної професійної ідентичності особистості.

Втім спостерігається сприяння середнього та низького рівнів перфекціонізму конструктивній активізації механізмів розвитку професійної ідентичності (інформаційного стилю) через визначення власних перспектив розвитку в професійному середовищі шляхом усвідомлення важливості поставлених цілей військово-професійної діяльності, зважування альтернатив у ситуації важливого вибору напряму власного професійного розвитку.

У *третьому розділі* – **«Розвиток конструктивного перфекціонізму та професійної ідентичності офіцера Збройних Сил України»** розроблено та обґрунтовано програму професійно-психологічного тренінгу «Розвиток

конструктивного перфекціонізму та професійної ідентичності особистості офіцера». Виявлено особливості динаміки якісних параметрів змістових характеристик перфекціонізму та професійної ідентичності офіцерів.

Методом ранжування із загальної вибірки відібрано групу офіцерів (60 осіб) з найвищими показниками перфекціонізму, методом випадкових виборів сформовано експериментальну (ЕГ) та контрольну (КГ) групи по 30 осіб кожна. Психотренінгові процедури були проведені з офіцерами ЕГ.

Програму професійно-психологічного тренінгу розроблено з урахуванням положень, опублікованих у працях провідних учених (І. Вачкова, Ю. Ємельянова, В. Лефтерова, С. Макшанова, Л. Мороз, Л. Петровської, Д. Рамендік, В. Федорчука, Т. Яценко) у галузі психотренінгових технологій.

Мета тренінгової програми – розвинути конструктивний перфекціонізм та досягнути активної професійної ідентичності офіцерів Збройних Сил України.

Структурно програма містить п'ять розділів (28 год.), що об'єднані у 8 тренінгових сесій по 3 год. 30 хв. кожна.

Вступна частина орієнтована на знайомство учасників, створення сприятливого психологічного клімату, засвоєння правил роботи, налаштування на спільну діяльність, налагодження зворотного зв'язку, створення ситуації рефлексії.

Блок 1 «*Когнітивно-рефлексивного розвитку*» спрямований на розвиток конструктивного перфекціонізму особистості, адекватного «образу професії», диференційованого професійного «Я-образу», уявлень про професійну спільноту.

Блок 2 «*Суб'єктно-особистісного розвитку*» спрямований на розвиток ставлення до себе як компетентного та авторитетного професіонала, адекватного сприйняття ставлення інших до себе-професіонала, цілісності професійного «Я-образу», самоповаги, професійної самооцінки.

Блок 3 «*Розвитку операційно-регуляційних характеристик*» спрямований на розвиток змістових характеристик конструктивного перфекціонізму (реалістичних стандартів діяльності й домагань, сприйняття очікувань інших, порівняння себе з успішними колегами, оцінювання результату), задоволення професійним потенціалом, професійної належності, стилю професійної ідентичності, професійних домагань, професійних цілей, мотивації досягнення успіху.

Блок 4 «*Розвитку результативно-діяльнісних характеристик*» спрямований на розвиток професійної компетентності, професійної ефективності, функціонально-рольової поведінки, професійного авторитету, здатності оцінювати результати професійної діяльності.

Заключна частина орієнтована на закріплення набутого досвіду, усвідомлення особистісних змін, підведення підсумків щодо виправдання очікувань учасників тренінгу, оцінювання результатів тренінгової роботи.

Повторне тестування в ЕГ та КГ було відтерміноване на 3 місяці з моменту завершення тренінгової роботи. Аналіз результатів експериментальної роботи довів ефективність тренінгу, підтвердженням чого є зафіксовані статистично достовірні якісні й кількісні зміни в ЕГ та КГ за критеріями (табл. 2).

Порівняння результатів на контрольному етапі експерименту

Показники	ЕГ ($x_{сер} \pm \sigma$) ($n=30$)		КГ ($x_{сер} \pm \sigma$) ($n=30$)		p (ЕГ)	p (КГ)
	До тренінгу	Після тренінгу	До тренінгу	Після тренінгу		
Загальний рівень перфекціонізму	225,7±17,2	217,6±18,7	219,9±18,1	218,4±17,6	$p<0,05$	–
Перфекціонізм, орієнтований на себе	71,2±9,4	67,7±8,8	69,7±8,9	68,9±8,5	$p<0,05$	–
Перфекціонізм, адресований іншим	87,7±11,4	84,6±9,7	86,1±11,7	85,7±9,5	$p<0,05$	–
Соціально приписаний перфекціонізм	66,8±8,6	65,3±8,3	64,1±8,2	63,8±7,9	–	–
Самоставлення	24,3±5,1	26,5±5,2	24,2±4,3	24,5±4,6	$p<0,05$	–
Інформаційний стиль ідентичності	18,2±4,6	19,5±5,2	17,8±4,4	17,9±4,5	$p<0,05$	–
Нормативний стиль ідентичності	17,8±6,2	17,2±5,8	17,2±6,5	17,1±6,6	–	–
Дифузний стиль ідентичності	23,5±7,3	19,4±6,8	22,9±6,9	22,7±7,3	$p<0,01$	–
Професійна самооцінка	82,4±8,7	78,3±8,5	82,1±7,3	81,8±6,9	$p<0,05$	–
Професійні домагання	88,3±9,5	87,9±8,8	87,8±8,4	87,6±8,1	–	–
Мотивація успіху (уникнення)	12,5±3,6	15,2±4,1	13,2±3,5	14,2±3,7	$p<0,05$	–
Професійна компетентність	3,3±1,1	3,9±0,9	3,2±1,05	3,3±1,1	$p<0,05$	–

Примітка: p – рівень значущості відмінностей за t -критерієм Стьюдента.

За когнітивно-рефлексивним критерієм під час професійно-психологічного тренінгу в офіцерів ЕГ виявлено значущу динаміку за такими показниками: «загальний рівень перфекціонізму» ($p<0,05$), «перфекціонізм, орієнтований на себе» ($p<0,05$), «перфекціонізм, адресований іншим» ($p<0,05$). Достовірне зниження перфекціонізму в ЕГ офіцерів ($p<0,05$) свідчить про пониження особистісних стандартів вимогливості до себе, переорієнтування на досягнення колег по службі як напрямком особистісно-професійного розвитку, перенесення уваги на власні помилки та невдачі у військово-професійній діяльності.

Позитивну динаміку емпіричних даних за суб'єктивно-особистісним критерієм у офіцерів ЕГ зафіксовано за показниками «самоставлення до себе як до компетентного та авторитетного професіонала» ($p<0,05$) і «професійна самооцінка» ($p<0,05$). Відбулося підвищення внутрішньої узгодженості та цілісності професійного «Я-образу» офіцерів ЕГ, усвідомлення професійного потенціалу, здатності визначати перспективу особистісно-професійного саморозвитку.

За операційно-регуляційним критерієм у офіцерів ЕГ відбулися значущі зміни за показниками: підвищення за «інформаційним стилем» ідентичності ($p<0,05$) та «мотивацією успіху (уникнення)» ($p<0,05$), зниження за «дифузним стилем» ($p<0,01$). Достовірні відмінності визначають зростання прагнення отримувати та враховувати більше інформації для вчасного прийняття ефективного рішення, виваженості, мотивації досягнення успіху, переоцінювання напрямів і стратегій особистісно-професійного розвитку, розширення професійних знань, умінь та досвіду. У офіцерів КГ достовірної динаміки показників за критеріями не виявлено (рис. 4).

За результативно-діяльним критерієм позитивна динаміка показників «професійної компетентності» ($p<0,05$) в офіцерів ЕГ свідчить про переосмислення способів та засобів вирішення завдань, прийняття управлінських рішень, зважування альтернатив та ресурсів, прогнозу наслідків функціонально-рольової поведінки, динаміки професійних ситуацій під час виконання завдань за призначенням.

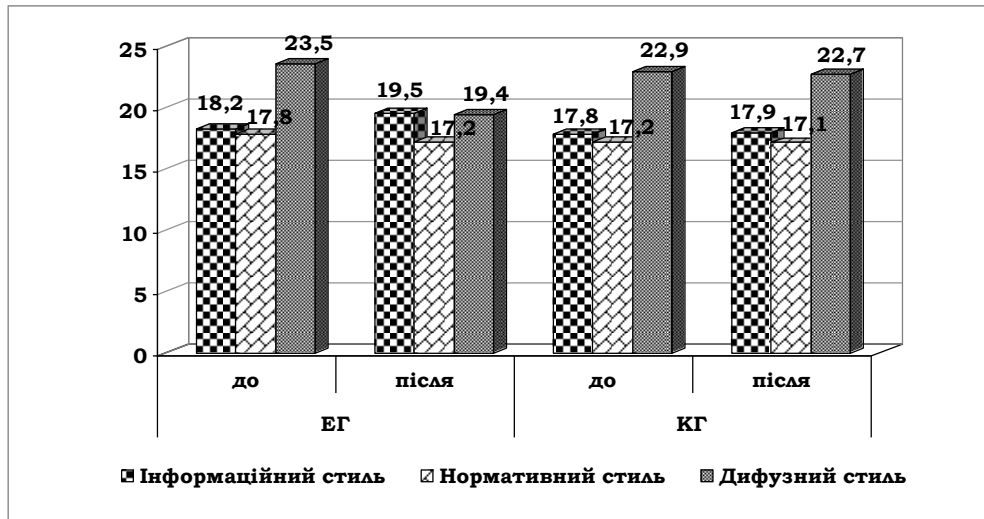

Рис. 4. Динаміка стильових характеристик професійної ідентичності офіцерів

Результати контрольного етапу експерименту показали ефективність розробленого професійно-психологічного тренінгу. Емпіричні показники за когнітивно-рефлексивним, суб'єктно-особистісним, операційно-регуляційним та результативно-діяльним критеріями підтверджують статистичну достовірність розвитку змістових характеристик конструктивного перфекціонізму та професійної ідентичності офіцерів Збройних Сил України.

ВИСНОВКИ

У дисертації теоретично узагальнено та практично вирішено наукове завдання щодо дослідження впливу перфекціонізму офіцера на розвиток його професійної ідентичності, визначено його змістові характеристики й обґрунтовано психологічні засоби розвитку. Результати проведеного дослідження засвідчили ефективність вирішення поставлених завдань і дали підстави для формулювання таких висновків.

1. За результатами теоретичного аналізу встановлено, що поняття перфекціонізму офіцера доцільно розглядати як багатовимірний особистісний конструкт, поєднання індивідуально-психологічних якостей та особистісних характеристик, які детермінують встановлення надмірно високих особистісних стереотипів і стандартів військово-професійної діяльності, прагнення досягти найвищої досконалості та найефективніших результатів за прийнятим зовнішнім еталонним зразком.

Деструктивний високий рівень перфекціонізму офіцера відображається у формі ірраціональних переконань, дисфункційних установок, незадоволенні реальними досягненнями, зосередженні на неуспіху та помилках, схильності до генералізації життєвих стандартів, що негативно позначається на ефективності виконання функціональних завдань, загрожує психічному здоров'ю та професійному довголіттю.

2. Професійну ідентичність офіцера визначено як багатовимірний інтегративний психологічний феномен, що є результатом процесу усвідомленого ототожнення себе з професією військового та військово-професійним середовищем, передбачає розвинене відчуття професійної компетентності, самоефективності, самостійності, професійної причетності, цілісності й визначеності.

Професійна ідентичність офіцера формується у процесі професійного розвитку та є одним із важливих показників становлення особистості військового

професіонала як суб'єкта військово-професійної діяльності, що повніше розкривається за умови досягнення професійної суб'єктної позиції.

Досягнута професійна ідентичність офіцера забезпечує повноцінне оволодіння смислами військово-професійної діяльності, інтеграцію у військово-професійне середовище, самодетермінацію особистісно-професійного розвитку, осмислення професійних можливостей і завдань, здатність на їх основі самостійно вибудовувати професійне майбутнє, характеризує завершеність ототожнення офіцером себе з професією.

3. Змістові характеристики перфекціонізму офіцера позначаються на процесі його професійної ідентифікації. Розвиток професійної ідентичності офіцера з високим рівнем перфекціонізму відбувається на основі розбіжностей між актуальним та ідеальним професійними «Я-образами», між реальними цілями та еталонними ідеалами, може деструктивно відобразитися у зниженій самооцінці, розвинених мотивації уникнення невдач та ситуативній тривожності, неузгодженості між професійними домаганнями та оцінкою власних досягнень, можливостей, у нереалістичних вимогах до себе й колег.

Особистісні риси офіцера-перфекціоніста перешкоджають активній професійній ідентифікації, формуванню позитивного й адекватного диференційованого професійного «Я-образу», ефективного стилю військово-професійної діяльності на основі особистісно значущих цілей, цінностей і переконань, усвідомленого особистісно-професійного розвитку в цілому.

4. Обґрунтовано методику реалізації емпірично-діагностичного задуму дослідження, яка відображена в системі критеріїв та показників дослідження змістових характеристик перфекціонізму як чинника розвитку професійної ідентичності офіцерів, а також діагностичних засобах і процедурі їх виявлення. Встановлено змістові характеристики рівнів розвитку перфекціонізму та професійної ідентичності офіцерів, що відображають показники за когнітивно-рефлексивним, суб'єктно-особистісним, операційно-регуляційним, результативно-діяльнісним критеріями.

5. За результатами емпіричного дослідження встановлено, що для офіцерів з високим рівнем перфекціонізму характерні виразні високі особистісні стандарти, вимогливість до себе, спрямованість на «найбільш успішних» колег по службі, постійне порівняння себе з ними, зосередження уваги на власних невдачах і помилках. Їм притаманні дифузний стиль професійної ідентичності (прийняття рішень на ходу, відкладання на невизначений час) та меншою мірою – нормативний стиль (прагнення дотримуватися традицій, групових норм, приймати соціально бажані варіанти рішень), невпевненість у правильному результаті, мотиваційна тенденція наближена до уникнення невдачі у поєднанні з прискіпливістю до деталей.

У офіцерів із середнім рівнем перфекціонізму менш виразна вимогливість до себе, вони можуть відчувати певні сумніви та вагання під час виконання завдань у повсякденній діяльності, чутливі до критики оточення, менше задоволені здобутими результатами власної військово-професійної діяльності. Їм притаманні інформаційний (прагнення отримувати максимум інформації в ситуації вибору, важливість досягнення мети для себе) та нормативний стилі професійної ідентичності, невпевненість у правильному результаті, мотиваційна тенденція наближена до уникнення невдачі.

У офіцерів з низьким рівнем перфекціонізму виявлені нижча вимогливість до себе та колег з прагненням уникнути визнання власної недосконалості перед іншими. Для них характерні інформаційний стиль професійної ідентичності, професійно-рольова поведінка, мотивація досягнення професійного успіху, готовність ставити довгострокові, проміжні та близькі цілі, визначати стратегію і тактику їх досягнення.

Високий рівень перфекціонізму зумовлює дифузний та нормативний стилі професійної ідентичності, зорієнтованість на викликання своєю досконалістю повагу оточення та колег, деструктивне прагнення слідувати надмірно високих стандартів, встановлювати занадто високі стереотипи досягнень, що перешкоджає розвитку досягнутої активної професійної ідентичності. Середній та низький рівні перфекціонізму сприяють конструктивній активізації механізмів розвитку інформаційного стилю професійної ідентичності, усвідомленню особистісно значущих цілей військово-професійної діяльності, визначенню способів їх досягнення.

6. Розроблено програму професійно-психологічного тренінгу розвитку конструктивного перфекціонізму та професійної ідентичності офіцерів, яку призначено для розвитку оптимальних характеристик перфекціонізму особистості офіцера у взаємозв'язку з компонентами професійної ідентичності. Програма містить вступну частину, чотири блоки (когнітивно-рефлексивного розвитку, суб'єктно-особистісного розвитку, розвитку операційно-регуляційних характеристик, розвитку результативно-діяльнісних характеристик), що узгоджені за змістом із визначеними критеріями, та заключну частину. Доведено ефективність впровадженого тренінгу розвитку конструктивного перфекціонізму та професійної ідентичності офіцерів. Достовірна позитивна динаміка якісних параметрів їх змістових характеристик вказує на зниження загального рівня перфекціонізму, оптимізацію його структури, формування реалістичних стандартів та конструктивних вимог до себе й оточення, розвиток особистісно-професійної рефлексії, особистісно-професійного потенціалу та самооцінки, професійної причетності, суб'єктної активності, почуття самодетермінації професійного розвитку, усвідомленого ставлення до професійного майбутнього.

Перспективами подальших досліджень можуть бути: вивчення психологічних особливостей взаємозв'язку компонентів перфекціонізму та професійної ідентичності офіцерів на різних етапах їх професійного становлення; виявлення взаємозв'язків стильових особливостей професійної ідентичності з об'єктивними результатами військово-професійної діяльності; особливості зміни перфекціонізму та професійної ідентичності в офіцерів, які брали участь у бойових діях; удосконалення системи психологічного супроводження військово-професійної діяльності офіцерів Збройних Сил України.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, у яких опубліковано основні наукові результати дисертації:

1. Кузіна В. Д. Психологічний зміст перфекціонізму особистості офіцера. *Вісник Національного університету оборони України* : зб. наук. пр. Київ, 2016. Вип. 1 (47). С. 65–68.

2. Кузіна В. Д. Теоретичні засади дослідження професійної ідентичності особистості офіцера. *Вісник Національного університету оборони України* : зб. наук. пр. Київ, 2017. Вип. 1 (48). С. 118–123.

3. Осьодло В. І., Кузіна В. Д. Теоретичні аспекти впливу перфекціоністських настанов на розвиток професійної ідентичності особистості офіцера. *Український психологічний журнал* : зб. наук. пр. КНУ імені Тараса Шевченка. Київ, 2017. № 4 (6). С. 78–88 (міжнародна наукометрична база: Index Copernicus International).

4. Кузіна В. Д. Емпіричні індикатори впливу перфекціонізму на професійну ідентичність офіцерів. *Психологічний часопис* : науково-практичний журнал Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. 2017. № 5 (9). С. 91–101. (міжнародні наукометричні бази: Index Copernicus International, Scholar Google, RootIndexing, ESJI, WCOSJ, BASE, SIS, DOAJ, Cosmos Impact Factor, Crossref, World Cat, ERIHPLUS, Research Bible, MIAR). Режим доступу до випуску <http://ua.appsyjournal.com/>

5. Кузіна В. Д. Модель взаємозв'язку перфекціонізму та професійної ідентичності особистості офіцера. *Актуальні проблеми психології* : зб. наук. пр. Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. Київ, Житомир, 2018. Вип. 14, т. VI. С. 330–338.

6. Кузіна В. Д. Тренінг як засіб розвитку конструктивного перфекціонізму та професійної ідентичності особистості офіцера. *Теоретичні і прикладні проблеми психології* : зб. наук. пр. Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. Сєвєродонецьк, 2018. № 1 (45). С. 173–181.

7. Кузіна В. Д. Ефективність розвитку конструктивного перфекціонізму та професійної ідентичності особистості офіцера. *Український психологічний журнал* : зб. наук. пр. КНУ імені Тараса Шевченка. Київ, 2018. № 2 (8). С. 112–123 (міжнародна наукометрична база: Index Copernicus International).

Наукові праці, опубліковані в наукових виданнях, що входять до міжнародних наукометричних баз:

8. Кузіна В. Д. Сучасні підходи до розвитку конструктивного перфекціонізму та професійної ідентичності офіцера. *Молодий вчений* : науковий журнал. 2018. № 2 (54). С. 76–79 (міжнародні наукометричні бази: РІНЦ, Scholar Google, Cite Factor, Research Bible, Index Copernicus International).

Наукові праці, що засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

9. Кузіна В. Д. Феномен перфекціонізму особистості сучасного офіцера. *Психологія діяльності в особливих умовах: стан, проблеми, перспективи* : матеріали наук. інтернет-конфер. молодих науковців, курсантів, студентів і слухачів (Черкаси, 22 лютого 2017 р.). Черкаси, 2017. С. 129–133.

10. Кузіна В. Д. Вплив перфекціонізму на стильові особливості професійної ідентичності офіцерів. *Сучасний стан психологічного забезпечення професійної діяльності сил охорони правопорядку* : матеріали всеукр. наук.-практ. конф. (Харків, 29 вересня 2017 р.). Харків, 2017. С. 33–35.

11. Кузіна В. Д. Змістові характеристики перфекціонізму офіцерів Збройних Сил. *Національна безпека України: актуальні проблеми та шляхи їх вирішення* :

матеріали третьої всеукр. курсантсько-студентської наук.-практ. конф. (Одеса, 24 листопада 2017 р.). Одеса, 2017. С. 220–223.

12. Кузіна В. Д. Психологічний зміст професійної ідентичності офіцера Збройних Сил. *Сучасні тенденції та перспективи розвитку фізичної підготовки та спорту у Збройних Силах України, правоохоронних органів, рятувальних та інших спеціальних служб на шляху до євроатлантичної інтеграції України* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 29–30 листопада 2017 р.). Київ, 2017. С. 324–326.

13. Кузіна В. Д. Вплив перфекціоністських настанов на розвиток професійної ідентичності особистості офіцера. *Сучасні виклики психологічного та соціологічного забезпечення діяльності правоохоронних органів і військових формувань. 170 років Одеської школи права, 20-річчя Національного університету «Одеська юридична академія»* : програма наук.-практ. круглого столу (Одеса, 14 грудня 2017 р.). Одеса, 2017. С. 10.

14. Кузіна В. Д. Структура професійної ідентичності особистості офіцера. *Військова психологія у вимірах війни і миру: проблеми, досвід, перспективи* : матеріали III міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 2–3 березня 2018 р.). Київ, 2018. С. 81–83.

15. Кузіна В. Д. Критерії та показники дослідження взаємозв'язку перфекціонізму та професійної ідентичності офіцера. *Організаційна та економічна психологія в Україні : сучасні проблеми та перспективи розвитку* : тези XIII міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 12–13 квітня 2018 р.). Київ, 2018. С. 97–98.

16. Кузіна В. Д. Шляхи розвитку конструктивного перфекціонізму та професійної ідентичності особистості офіцера. *Інсайт* : зб. наук. статей за матеріалами міжнар. наук.-практ. конф. «Соціально-психологічні технології розвитку особистості» (Херсон, 19–20 квітня 2018 р.). Херсон, 2018. Вип. 15. С. 153–154.

17. Кузіна В. Д. Розвиток конструктивного перфекціонізму та професійної ідентичності особистості офіцера засобами професійно-психологічного тренінгу. *Філософсько-соціологічні та психолого-педагогічні проблеми підготовки особистості до виконання завдань в особливих умовах* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 7 червня 2018 р.). Київ, 2018. С. 121–123.

АНОТАЦІЇ

Кузіна В. Д. Перфекціонізм як чинник розвитку професійної ідентичності офіцера Збройних Сил України. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.09 – психологія діяльності в особливих умовах. – Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського, Київ, 2018.

Дисертаційне дослідження присвячене вивченню перфекціонізму як особистісної риси офіцера, а також його впливу на розвиток професійної ідентичності в особливих умовах військово-професійної діяльності. Визначено, що перфекціонізм офіцера є багатовимірним особистісним конструктом, який поєднує індивідуально-психологічні якості й особистісні характеристики, які детермінують встановлення занадто високих особистісних стереотипів і стандартів військово-професійної діяльності, прагнення до надмірної досконалості й доведення

результатів діяльності до найвищих зовнішніх еталонів. Встановлено, що професійна ідентичність офіцера є результатом процесу усвідомленого ототожнення себе з професією та військово-професійним середовищем, що передбачає розвиненість відчуттів професійної компетентності, самоефективності, цілісності, а також оволодіння смислами військово-професійної діяльності.

Доведено, що високий рівень перфекціонізму офіцера зумовлює розвиток дифузного стилю професійної ідентичності, прагнення дотримуватися надмірно високих стандартів, зовнішню мотивацію діяльності та уникнення невдач, невпевненість у правильному результаті, встановлення занадто високих стереотипів досягнень, показу своєї досконалості, блокування розвитку досягнутої професійної ідентичності особистості.

Розроблено та впроваджено професійно-психологічний тренінг розвитку конструктивного перфекціонізму та професійної ідентичності офіцерів Збройних Сил України, реалізація якого забезпечує розвиток змістових характеристик конструктивного перфекціонізму офіцера та досягнення ним вищого рівня професійної ідентичності на основі емпіричних показників за когнітивно-рефлексивним, суб'єктно-особистісним, операційно-регуляційним та результативно-діяльнісним критеріями.

Ключові слова: перфекціонізм, професійна ідентичність, особистість офіцера, вплив, стильові особливості, суб'єкт, військово-професійна діяльність, особливі умови, розвиток, професійно-психологічний тренінг.

Кузина В. Д. Перфекционизм как фактор развития профессиональной идентичности офицера Вооруженных Сил Украины. – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата психологических наук по специальности 19.00.09 – психология деятельности в особых условиях. – Национальный университет обороны Украины имени Ивана Черняховского, Киев, 2018.

Диссертационное исследование посвящено изучению перфекционизма как личностной черты офицера и его влияния на развитие профессиональной идентичности в особых условиях военно-профессиональной деятельности. Определено, что перфекционизм офицера является многомерным личностным конструктом, сочетает индивидуально-психологические качества и личностные характеристики, которые детерминируют установление слишком высоких личностных стереотипов и стандартов военно-профессиональной деятельности, стремление к чрезмерному совершенству и доведение результатов деятельности до наивысших внешних эталонов. Установлено, что профессиональная идентичность офицера является результатом процесса осознанного отождествления себя с профессией и военно-профессиональной средой, предполагает наличие развитых чувств профессиональной компетентности, самоэффективности, целостности, а также овладение смыслами военно-профессиональной деятельности.

Доказано, что высокий уровень перфекционизма офицера обуславливает развитие дифузного стиля профессиональной идентичности, стремление следовать чрезмерно высоким стандартам, внешнюю мотивацию деятельности и избегание неудач, неуверенность в правильном результате, установление слишком высоких

стереотипов достижений, стремление показать свое совершенство, а также блокирует развитие достигнутой профессиональной идентичности личности.

Разработан и внедрен профессионально-психологический тренинг развития конструктивного перфекционизма и профессиональной идентичности офицеров Вооруженных Сил Украины, реализация которого обеспечивает развитие содержательных характеристик конструктивного перфекционизма офицера и достижение им более высокого уровня профессиональной идентичности на основе эмпирических показателей по когнитивно-рефлексивному, субъектно-личностному, операционно-регуляционному и результативно-деятельностному критериям.

Ключевые слова: перфекционизм, профессиональная идентичность, личность офицера, влияние, стилевые особенности, субъект, военно-профессиональная деятельность, особые условия, развитие, профессионально-психологический тренинг.

Kuzina V. D. Perfectionism as a factor in the development of the professional identity of an officer of the Armed Forces of Ukraine. – Manuscript.

Thesis for a Candidate Degree in Psychological Studies, Specialty 19.00.09 – psychology of activity under specific conditions. – National Defence University of Ukraine named after Ivan Cherniakhovsky, Kyiv, 2018.

The dissertation research is devoted to the study of perfectionism as a personal trait of the officer and his influence on the development of professional identity under special conditions in the course professional military activity. It was defined that the officer's perfectionism is a multidimensional personality construct that combines individual psychological qualities and personal characteristics that predetermine the establishment of too high personal stereotypes and standards of professional military activity, the desire for excessive perfection and bringing the results of activity to the highest external standards. The destructive perfectionism of an officer influences the effectiveness of professional military activities, and threatens professional endurance, life and health in general.

It has been established that the professional identity of an officer is the result of a conscious process of professional identification and of acquaintance with the professional military environment. The achievement of professional identity occurs in the process of professional development of an officer and is one of the important indicators of the personality formation of a military professional as a subject of professional military activity, fully revealed in a professional subject position, characterizing the certainty and integrity of the professional identification of an officer. Achieved professional identity presupposes a developed sense of professional competence, independence and self-efficacy, professional integrity and certainty, mastering the value of professional military activity, leading an officer to an independent establishment of his professional future. It was proven that the process of professional identification of an officer's personality is determined by his perfectionist attitudes, which are formed in ontogenesis. The development of destructive perfectionism lays the differences between the current and the ideal professional «I-images», between the real level of goals and high ideals, between aspirations and the assessment of one's own capabilities, unrealistic requirements for oneself and one's colleagues.

The empirical investigation of the influence of the officer's perfectionism on the development of his professional identity is based on the relationship between perfectionism and professional identity according to cognitive-reflexive, subject-personal, operational-regulatory, productive-activity criteria. The relation of the stylistic features of the professional identity of officers with different levels of perfectionism has been clarified. The high level of perfectionism of an officer leads to the development of a diffuse style of professional identity, the desire to follow excessively high standards, lack of confidence, that block the development of the achieved professional identity of the individual. Constructive perfectionism, as opposed to destructive, contributes to the activation of the mechanisms of professional identity development (information style) from determining their own development prospects in the professional environment by recognizing the importance of the goals, taking into consideration the alternatives in the process of choosing a particular direction of their own professional development.

Professional and psychological training for the development of constructive perfectionism and professional identification of the officers of the Armed Forces of Ukraine has been created and implemented. Structurally, the training consisted of the introductory part, 4 blocks («cognitive-reflexive development», «subject-personal development», «development of operational and regulatory characteristics», «development of performance-activity characteristics»), the final part. During psycho-training work, the results of an optimization of the existing level and structure of perfectionism, the formation of adequate standards and constructive requirements for themselves and others, the development of skills for effective professional-role interaction, a sense of satisfaction with what was achieved, a tolerant attitude to professional mistakes and failures, the formation of adaptive behavior with regard to professional requirements, the development of personal and professional potential and self-esteem, the ability to comprehend their promising professional capabilities and tasks, stimulating the needs of personal professional self-development, professional involvement, the development of a conscious attitude to their professional future, skills of its planning and modeling, overcoming professional difficulties, goal setting management, forecasting and evaluation were obtained. It has been established that the implementation of professional-psychological training ensures the development of substantial characteristics of the officer's constructive perfectionism and the achievement of a higher level of professional identity based on empirical indicators of cognitive-reflexive, subject-personal, operational-regulatory and productive-activity criteria.

Key words: perfectionism, professional identity, officer's personality, influence, stylistic features, subject, professional military activity, special conditions, development, vocational-psychological training.